

УДК 37.018.1: 173:165.742

Повалій Людмила Вікторівна,

кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Інституту проблем виховання НАПН України, м. Київ

ПІДВИЩЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ БАТЬКІВ ЯК ОДНА ІЗ УМОВ ФОРМУВАННЯ ГУМАННИХ БАТЬКІВСЬКО-ДИТЯЧИХ ВЗАЄМИН

Стаття присвячена обґрунтуванню однієї із педагогічних умов формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин – підвищення педагогічної культури батьків дітей молодшого шкільного і підліткового віку. Схарактеризовано поняття «педагогічна культура батьків», висвітлено зміст та принципи роботи вчителя з батьками щодо реалізації цієї умови.

Ключові слова: педагогічна культура батьків, діти молодшого шкільного та підліткового віку, гуманні батьківсько-дитячі взаємини.

Повалій Л. В. Повышение педагогической культуры родителей как одно из условий формирования гуманитарных родительско-детских взаимоотношений

Статья посвящена обоснованию одного из педагогических условий формирования гуманитарных родительско-детских взаимоотношений – повышению педагогической культуры родителей детей младшего школьного и подросткового возраста. Охарактеризовано понятие «педагогическая культура родителей», освещены содержание и принципы работы учителя с родителями относительно реализации данного условия.

Ключевые слова: педагогическая культура родителей, дети младшего школьного и подросткового возраста, гуманитарные родительско-детские взаимоотношения.

Polvalii L.V. The Increase of Parents' Pedagogical Culture as a One of the Conditions in Forming of Humane Parent-child Relationships

The article is devoted the ground of the increase of parents' pedagogical culture of primary school children and teenage school children as a one of the conditions in forming of humane parent-child relationships. The concept «parents' pedagogical culture» it is described and the content and principles of parents' work in realization of this condition are approached.

Key words: parents' pedagogical culture, primary school children and teenage school children, humane parent-child relationships.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями.

На сьогодні сімейна політика, важливим орієнтиром якої є гуманізація освіти й виховання, є одним з важливих напрямів соціальної політики держави. Серед основних положень державної освітньої політики, відображених у Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ ст., виокремлюється «перехід до гуманної педагогіки, спроможної формувати самодостатню особистість».

Насамперед сім'я як найважливіша складова в житті цивілізованого демократичного суспільства, як провідний мікрофактор виховання і соціалізації підростаючої особистості покликана відігравати пріоритетну роль у гуманістичному вихованні підростаючих поколінь, досягненні стабільності та прогресу української держави. Водночас зміни в політичних, соціальних, економічних умовах та у суспільній свідомості громадян України загострили суперечності у сімейному вихованні дітей. Зростання процесів деформації сім'ї спричинило зниження її ролі у формуванні особистості дитини, що характеризується самоусуненням батьків від виховання власних дітей, руйнуванням традиційної структури сім'ї, викривлення батьківсько-дитячих взаємин, виникнення невластивого українському суспільству феномена відсторонення батьків від дітей і навпаки. Звідси постає складна проблема гуманізації батьківсько-дитячих взаємин, визначення оптимальних умов їхнього впливу на формування особистості дитини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічним проблемам виховання дітей в сім'ї присвячені праці низки дослідників: М. Мацковського, Н. Соловйова, Ю. Рюрікова, А. Харчева, Н. Юркевича, З. Янкової та ін.; проблеми взаємин членів сім'ї, формування системи сімейних цінностей і виховного потенціалу батьків, у тому числі і педагогічної культури, всебічно розкриті у працях Ю. Азарова, Т. Алексеєнко, О. Докукіної, О. Кононко, Т. Кравченко, Т. Маркової, Л. Повалій, В. Поствого, Р. Серьожнікової, А. Співаковської, О. Сухомлинської, О. Хромової та ін..

Формулювання мети статті. Означена стаття присвячена обґрунтуванню однієї з педагогічних умов формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин, яку ми визначаємо як підвищення педагогічної культури батьків щодо цього напрямку дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «педагогічна культура батьків» у сучасній педагогічній науці трактується по-різному: як сукупність рівнів педагогічної підготовленості та розвитку певних якостей батьків, що відображає ступінь їхньої зрілості як вихователів та проявляється у процесі діяльності щодо сімейного та суспільного виховання дітей (І. Гребенніков [2]); як систему, що вибудовується на основі мотиваційної, інформаційної, операційної підсистеми (Л. Горбатенкова [3]); як рівень педагогічних знань батьків у сукупності із уміннями та навичками, які використовуються в повсякденній виховній діяльності (І. Дегтярик [3]); як складне, інтегративне, динамічне особистісне утворення, яке визначає тип, стиль і способи поведінки батьків у виховній діяльності (Т. Алексеєнко [1, с. 17–24]) тощо. Втім, незважаючи на багатоаспектність визначень цього поняття, всі науковці однак стайні у тому, що педагогічна культура батьків є цілісним і системним утворенням, яке проявляється в сімейному устрої та характеризує ступінь зрілості батьків як вихователів.

Розглядаючи підвищення педагогічної культури батьків як одну із виокремлених нами педагогічних умов, розуміємо під цим новоутворенням достатню психолого-педагогічну підготовленість батьків до формування гуманних взаємин між ними та дітьми молодшого шкільного та підліткового віку. Ця підготовленість характеризується: 1) певною сумою знань: сутності понять «гуманність», «гуманні взаємини»; знань про вікові та індивідуальні особливості дітей молодшого і підліткового віку, усвідомлення і визнання самостійної цінності кожної дитини, знань її прав; знань оптимальних методів виховання та виховних стратегій і тактик (показники когнітивного компоненту); 2) проявом емпатійної здатності, поваги, тактовності, чуйності до дитини; наявністю прагнення виявляти відповідні почуття до дитини, визнавати її самостійну цінність й надавати необхідну і вчасну допомогу в її особистісному розвитку (показники емоційно-ціннісного компоненту); 3) умінням виховувати дітей на гуманістичних принципах, здатністю визнавати самостійну цінність дитини й надавати необхідну і вчасну допомогу в її особистісному розвитку, здатністю до самостійного пошуку оптимальних виховних стратегій і тактик і залагоджування конфліктних ситуацій (показники діяльнісного компоненту).

Виходячи із зазначеної структури, з метою підвищення педагогічної культури батьків з формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин, у роботу з батьками школярів 1-х – 9-х класів були впроваджені програми «Вибудовуємо гуманні взаємини з молодшими школярами» (для батьків дітей молодшого шкільного віку) та «Академія гуманних взаємин з підлітками» (для батьків дітей підліткового віку). Розробляючи ці програми, спиралися на результати теоретичного аналізу нашого дослідження, який дозволив виділити основні характеристики гуманних батьківсько-дитячих взаємин, визначити психолого-педагогічні умови їхнього формування й вибрати найбільш ефективну і коректну психолого-педагогічну допомогу батькам у побудові окреслених взаємин з дітьми.

Розроблені експериментальні програми були спрямовані, в першу чергу, на набуття батьками дітей молодшого шкільного та підліткового віку психолого-педагогічних знань з проблеми формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин, на розвиток у них умінь побудови означених взаємин з дітьми, на корекцію наявних порушень у батьківсько-дитячих взаєминах на основі інтерактивного підходу; сприяли організації комплексної психолого-педагогічної допомоги батькам у формуванні гуманних взаємин з дітьми й оптимізації змісту когнітивного, емоційно-ціннісного й поведінкового компонентів цих взаємин.

Реалізуючи ці програми, ми спиралися на такі принципи.

1. Принцип усвідомленості, який передбачає можливість усвідомлення батьками своїх батьківських позицій, установок, методів виховного впливу з точки зору їхньої правильності й доцільності у сімейному вихованні дитини. Згідно з переконаннями таких психологів, як А. Варга, А. Захаров, О. Карбанова та ін., батьки можуть змінити свій стиль поведінки у ставленні до дітей і виробити найбільш ефективні й соціально-корисні стилі взаємин тільки у разі усвідомлення залежності між проблемами у взаєминах з дітьми й власними установками, що насамперед передбачає батьками усвідомлення власних неефективних способів та стереотипів взаємодії у взаєминах з дитиною.

2. Принцип добровільності, який враховує під час реалізації програми добровільне прагнення батьків керуватись гуманними формами і методами у взаєминах з дитиною, прагнення спілкуватись і взаємодіяти з дитиною, відходячи від авторитарних догм, натомість набуваючи нового досвіду конструктивної взаємодії, спілкування й вирішення проблемних ситуацій; підтримувати природну зацікавленість батьків у пошуках ефективних способів взаємодії з дитиною.

3. Принцип систематичності й послідовності передбачає те, що психолого-педагогічна підтримка батьків у формуванні гуманних батьківсько-дитячих взаємин здійснюється послідовно й системно, оскільки при дотриманні логічних зв'язків засвоєний матеріал запам'ятовується в більшому обсязі й більш міцно. Тому важливо, щоб знання й уміння побудови гуманних батьківсько-дитячих взаємин засвоювалися батьками послідовно й у певній системі, за умови, коли наступні знання пов'язуються з попередніми і виступають підґрунтям для засвоєння нових знань.

4. Застосування принципу активності полягає в тому, що системотворчим елементом формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин є внутрішня позиція особистості самих батьків, яка формується

в результаті їх власної активності. Тому важливо створювати умови для прояву усвідомленого бажання до зміни власної поведінки в батьків стосовно дитини, їхнього прагнення засвоєння нових ефективних форм взаємин з дитиною, враховуючи її вікові та особистісні особливості.

5. Принцип опори на внутрішній потенціал передбачає організацію психолого-педагогічної підтримки батьків з одночасним формуванням у батьків упевненості у своїх виховних можливостях у плані побудови гуманних взаємин з дітьми, що допоможе батькам більш упевнено використовувати свої внутрішні ресурси, дозволить їм ствердитися у своїй значимості, самоефективності.

6. Принцип постійного зворотного зв'язку дозволяє батькам безперешкодно отримувати інформацію від класного керівника й інших членів групи, які аналізують результати виконаного ним завдання. Ця інформація може допомогти батькам скорегувати свою поведінку, способи спілкування і взаємодії з дитиною.

7. Принцип єдності теоретичних знань і практичних умінь і навичок. З погляду представників різних психологічних шкіл і напрямків, для формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин батькам недостатньо мати наявність певних теоретичних знань про те, як дані взаємини повинні бути сформовані, необхідно опанувати певними вміннями й навичками їх побудови.

Враховуючи те, що найоптимальнішим у навчанні є поєднання теорії з практикою, ознайомлення батьків з теоретичними положеннями супроводжувалось конкретним аналізом виховної роботи в сім'ї, спільним пошуком оптимальних шляхів розв'язання конкретної педагогічної ситуації, застосуванням практичних тренінгів з проблеми. Кожне заняття складалося з трьох блоків: інформаційного, практичного і самостійного у вигляді завдань для самостійної роботи батьків і рекомендованої для них літератури з метою самостійного опрацювання. Поєднання таких частин, на наш погляд, сприяє найбільш ефективному формуванню всіх виявлених нами компонентів гуманних батьківсько-дитячих взаємин.

Висновки з дослідження і перспективи. Отже, в умовах зміни системи освіти, становлення й розвитку нової парадигми освіти й виховання, усвідомлення педагогічним колективом необхідності внесення істотних змін у практику виховання учнів і прагненням досягти максимальної ефективності впливу навчально-виховного процесу на розвиток особистості дитини виникає необхідність у спільній діяльності педагогів з батьками. Така робота на сучасному етапі розвитку освіти має бути зорієнтованою на пошуки нових способів взаємодії школи з батьками, метою яких є розвиток активної педагогічної позиції батьків у процесі формування гуманних батьківсько-дитячих взаємин, а також нейтралізація негативних моментів, що існують у цих взаєминах.

Література:

1. Алексєєнко Т.Ф. Сутність і структура педагогічної культури сім'ї / Т.Ф. Алексєєнко // Формування педагогічної культури батьків у діяльності освітніх закладів: досвід, перспективи (Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді): зб. наук. праць. – Херсон : Олді-плюс, 2003. – 132 с.
2. Гребенников И.В. Повышение педагогической культуры родителей как основа совершенствования семейного воспитания школьников: автореф. дис. на соискание науч. степени канд.пед.наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / И.В. Гребенников. – Москва, 1971. – 19 с.
3. Пути повышения психолого-педагогической подготовки родителей детей дошкольного возраста: материалы Всероссийского тематического семинара; под ред. Т.А. Марковой, Л.Г. Емельяновой. – М., 1980. – 55 с.